

kunsteducatie

reconsidering our freedom

nico out

route

1 Balans

Erwin Wurm
Zonder titel

2 Herengracht

Anne-Marie van Sprang
To Reflect (2017)

3 Noordbolwerk

Kevin van Braak
Dome

4 Koepoort

Marinus Boezem
Passage (2012)

5 Stadspark Molenwater

Warre Mulder
Stowaway Nehalennia's Dog

6 Stadspark Molenwater

Emmeline de Mooij
The Guest Mattress

7 Prins Hendrikdok

Edward Clydesdale Thomson
Spellbound

8 Kuiperspoort

Tanja Smeets
My Home is the Sea

9 Maisbaai (Kanaalweg)

Raul Balai
Mollywood

10 Loskade

Jaap van den Elzen
Shelter

11 Kanaalweg

Liesbeth Labeur
Geen oord ter wereld ...

12 Vismarkt

Leonard van Munster
Ultimate Truth

13 Helm

Delphine Courtillot
De Bron

14 Koorkekerstraat

Folkert de Jong
Vagevuur

15 Kloostergang

Anish Kapoor
Random Triangle Mirror

16 Abdijplein

Kianoosh Gerami
Pluis

Start-/informatiepunt

CBi CBK Zeeland
Balans 17
t 0118 611 443
cbkzeeland.nl

erwin wurm

zonder titel

1

Erwin Wurm (Bruck an der Mur, 1954) bevestigde meubels aan de muren van een pleintje. Wat normaal achter veilige muren verborgen is, staat nu buiten, in weer en wind. Als de bewoners gaan eten, wat kletsen of gaan slapen zouden wij ze kunnen zien. Een huis biedt bescherming, je kunt je er veilig voelen. Maar hoe zou het zijn als jouw bed buiten zou staan? Zou je je dan ook nog veilig voelen?

Toch ziet het er allemaal heel gewoon en netjes uit. De bewoners lijken niet te beseffen dat er iets aan de hand is. En dat is precies waar Erwin Wurm het over wil hebben.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Erwin Wurm laat zien dat mensen niet beseffen hoe kwetsbaar ze zijn. Ze leven gewoon door, alsof er niets aan de hand is. Wat is er denk je volgens hem aan de hand? Welke problemen zijn voor iedereen een bedreiging?
- 2 Hoe komt het dat mensen ondanks de problemen die er zijn, gewoon hun gang gaan?
- 3 Wat zouden mensen volgens jou moeten doen om de problemen die hun bestaan bedreigen aan te pakken?
- 4 Wat kun jij er zelf aan doen?

mijn interpretatie

Erwin Wurm bevestigde meubels aan de muren van het pleintje voor de Balans. Wat normaal binnen staat, achter veilige muren en onder dak, staat nu open en bloot buiten. Als de bewoners straks thuis komen kun je ze zien zitten of zien liggen slapen. Het naar buiten gebrachte interieur ziet er leuk en smaakvol uit. Het is een ruimtelijke compositie op de wanden van huizen. En daarmee een vorm van sculptuur. Erwin Wurm heeft het in zijn toelichting over de kwetsbaarheid van de kunstenaar die iets naar buiten brengt wat gewoonlijk binnen staat. Ik zie de kwetsbaarheid vooral inhoudelijk: het idee dat de bewoners wonen in een omgeving die minder geborgen is dan ze denken. Dat raakt aan de maatschappijkritische houding van Erwin Wurm. "We zijn op een ecologisch keerpunt gekomen", stelt hij, "en denderen op de afgrond af". Hij brengt zijn boodschap lichtvoetig. Het ensemble ziet er best gezellig uit en speels. Maar als je er wat langer bij stilstaat beseft je wat er werkelijk aan de hand is. Mensen wanen zich veilig in een door henzelf gecreëerde wereld. Bij dat creëren hebben ze vaak geen rekening gehouden met de gevolgen van hun doen en laten voor de omgeving. Die dus uit balans is geraakt. Maar misschien hebben de eigenaren van het meubilair dat inmiddels door en zijn ze vertrokken naar veiliger oorden. Of zijn ze ergens opnieuw begonnen op een plek waar ze in harmonie met elkaar en de natuur kunnen leven. Zou dat nog kunnen?

to reflect 2017

Anne-Marie van Sprang (Utrecht, 1960) maakte voor Façade van 2017 het beeld *To Reflect*. Zij speelde daarmee in op het thema: nadenken over de vrijheid waarin we leven. Dat is ook nu nog actueel. Alleen draait het dit jaar om één van de vier vrijheden: de vrijwaring van vrees. Toen stond het beeld in het water van het Prins Hendrikdok. Nu staat het in de kom van de Herengracht. We zien een menselijke gestalte met sierlijk zwierende armen. De gestalte heeft in elke hand een spiegel en kijkt in één ervan. In de andere wordt de omgeving weerspiegeld. De gestalte balanceert op één been in het water. Je ziet het spiegelbeeld op het wateroppervlak. Het verandert steeds.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Anne-Marie van Sprang wil niet een bepaald personage laten zien. Het beeld kan eigenlijk iedereen zijn. Hoe heeft ze dat idee willen oproepen?
- 2 Het beeld kijkt in de spiegel en heet *To Reflect*. Dat betekent 'spiegelen'. Maar ook 'nadenken'. Wat hebben in de spiegel kijken en nadenken met elkaar te maken?
- 3 Je kunt maar in één spiegel tegelijk kijken en ziet dus maar een stuk van jezelf en de omgeving. Wat moet je doen om jezelf en de wereld om je heen compleet te zien?
- 4 Waarom zou het beeld op één been balanceren?
- 5 Het spiegelbeeld van de gestalte op het water verandert steeds. Hoe zit dat met het beeld dat de gestalte in de spiegel ziet? Verandert dat ook? Of niet? of een beetje?
- 6 De gestalte is eigenlijk iedereen. En iedereen kan in de spiegel kijken en nadenken. Wat heeft dat met vrijheid te maken? En wat met vrijwaring van vrees?

mijn interpretatie

To Reflect laat iemand zien die in de spiegel kijkt. Het is een oproep om dat te doen en na te denken over jezelf en de wereld. Zo kun je jezelf en de wereld leren kennen. Dat is niet eenvoudig. Je kunt nooit alles tegelijk zien en moet losse waarnemingen dus samenbrengen, met elkaar in balans brengen. En de werkelijkheid die je ziet verandert ook nog eens voortdurend. Trek je die lijn door naar de wereld, dan vraagt reflecteren niet alleen het je ervan bewust zijn dat jij en de wereld voortdurend in beweging zijn, maar ook dat je de wereld alleen kunt kennen wanneer je zelf in beweging bent en verschillende standpunten verkent. Je hebt de vrijheid dat te doen en zo een compleet en harmonisch mens te worden.

Dat in de spiegel kijken en reflecteren is een keuze die je als mens kunt maken. Daar ben je vrij in. Maar het vraagt wel moed om dat te doen. Je kunt als je je opent voor verschillende gezichtspunten immers ook dingen zien die ongemakkelijk of confronterend zijn. Je moet ook jouw angsten aankijken. Maar alleen dan kun je er wat aan doen. Dat geldt zowel voor jezelf als voor de wereld. Misschien is nadenken eigenlijk een noodzaak. Doe je het niet dan beperk je mogelijkheden om er in dit leven iets goeds en moois van te maken. Misschien is nadenken zelfs wel een plicht. Iets dat je moet doen omdat je ogen en hersens hebt gekregen.

kevin van braak

dome

3

Vrijwaring van angst. Niet bang hoeven te zijn. Op veel plekken in de wereld is dat niet aan de orde. Kevin van Braak (Warnsveld, 1975) wil net als veel mensen graag dat dat verandert. Maar dat kun je niet in je eentje en het gaat langzaam. Kunstenaars kunnen het onderwerp verbeelden, zodat je erover gaat nadenken. Ze kunnen ook proberen je in beweging te krijgen. Kevin van Braak wil het alle twee. Maar het laatste het liefst. Daarvoor ontwierp hij zijn *Dome*. Hij maakte de koepel van houten vijfhoeken die hij met gerecycled plastic aan elkaar zette. Het is meer een plek dan een bouwwerk.

Je kunt denken aan een muziekkoepel, zoals er een staat vlakbij, in het Molenwaterpark. Maar daar zit een hekje voor de ingang. Dat gaat alleen open als de gemeente toestemming heeft gegeven voor een concert. Want daar is zo'n koepel voor gebouwd.

De *Dome* van Kevin van Braak kun je zo binnenstappen. En je mag er doen wat je wilt. Je hoeft niet bang te zijn dat je wordt weggestuurd. Kevin van Braak hoopt dat het een plek kan zijn waar iedereen zich vrij voelt. Hij ziet hem als: "Een echte vrijplaats waar in principe alles mag. Wil je er spulletjes verkopen, prima. Wil je er lawaai maken, ook goed. Met vrienden koken, yogalessen geven, met een schoolklas over vrijheid praten, wat mij betreft kan en mag het allemaal."

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 De *Dome* is voor een groot deel open. Past dat wel of niet bij het idee 'vrijwaring van vrees'? Leg je antwoord uit.
- 2 De vijfhoeken van de *Dome* zijn niet allemaal gelijk. Er zijn ook koepels die uit gelijke vijfhoeken bestaan. Waarom zou Kevin van Braak daar niet voor hebben gekozen?
 - o hij vond dat te moeilijk
 - o hij vond dat saai
 - o hij had niet het geschikte hout
 - o het paste niet bij het gevoel van vrijheid dat hij wilde oproepen
 - o anders: ...
- 3 Kevin van Braak had ook een bordje kunnen neerzetten met een tekst, bijvoorbeeld: 'Hier mag je doen wat je wilt'. Waarom zou hij dat niet hebben gedaan?
- 4 In de koepel mag in principe alles. Wat vind je dat er in praktijk niet zou mogen? Waarom niet?

mijn interpretatie

Kevin van Braak creëert met zijn 'Dome' een plek waar vrijheid de ruimte krijgt. Zij koepel is open, transparant en speels, juist ook door het gebruik van onregelmatige vijfhoeken. Natuurlijk zou je op het gras waar de koepel staat ook alles kunnen doen wat je in de koepel kunt. Maar juist het markeren van een plek en het aanbieden van een ruimte benadrukt de vrijheid en brengt je op ideeën. Daarnaast is het een visueel accent dat de menselijke aanwezigheid in de stad benadrukt op een manier die in harmonie is met de omringende natuur. Het materiaalgebruik is duurzaam en de koepel kan makkelijk worden gedemonteerd en weer worden opgebouwd. Ook de openheid en de flexibiliteit spreken me aan. Veel gebouwen hebben maar één functie. Je zou bijvoorbeeld in een school zoveel meer kunnen doen dan alleen lessen geven. Tegelijkertijd besef ik door de koepel ook dat er in ons land al veel ruimte is om zonder angst samen te komen en dingen te doen!

Elke stad was ommuurd of omgeven door een gracht. Mensen konden alleen binnen door de stadspoort. Zo kon het stadsbestuur ongewenste bezoekers 'buiten de deur houden' en gewenste verwelkomen. Middelburg had acht stadspoorten. De Koepoort is de enige die nog over is.

Marinus Boezem heeft voor de eerste Façade tentoonstelling in 2012 25 stenen in het plaveisel rond de poort gelegd. Eén met zijn eigen naam en de titel van het kunstwerk, 24 met een naam van iemand die Middelburg heeft bezocht of er woonde en iets aan de stad, het leven en de cultuur heeft toegevoegd. De gedenkstenen plaquettes liggen er nog steeds. Als je door de poort de Middelburg binnenstapt zie je de ze, alsof de mensen waaraan Boezem je herinnert net als jij daar ooit de stad binnenliepen. Alleen is het plaveisel vervangen door gras, waardoor de stenen minder goed uitkomen.

Aan wat voor mensen wil Marinus Boezem (Leerdam, 1934) ons herinneren? Een paar voorbeelden. Jhr. mr. de Casembroot (1906–1965), ooit burgemeester van Westkapelle, later verzetsman en vooral bekend als Commissaris van de Koningin van Zeeland. Architect Joh. Fake Berghoef (1903–1994), die een belangrijke rol speelde bij de wederopbouw van de stad die in 1940 voor een flink deel was verwoest. De vernieuwende Amerikaanse componist Morton Feldman (1926–1987) die op verzoek van Stichting Nieuwe Muziek Middelburg bezocht en een grote indruk achterliet.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Wat is het verschil tussen een grafsteen en de stenen die bij de Koepoort liggen?
- 2 Waarom zouden de namen in verschillende lettertypen zijn gebeiteld?
- 3 Marinus Boezem zegt: "Zonder bijzondere mensen, oorspronkelijke denkers, is er geen ontwikkeling. Daarom moet je juist die mensen in ere houden." Wat heeft dat met vrijheid en met vrijwaring van vrees te maken?
- 4 Wie vind jij belangrijk voor Middelburg (of de wereld) en zou ook een gedenksteen moeten krijgen? Degene aan wie jij denkt hoeft niet te zijn overleden. (Suggestie: veel laureaten van de Four Freedoms zijn in Middelburg geweest...)

mijn interpretatie

Marinus Boezem brengt in *Passage* het verleden tot leven. Hij benadrukt de waarde van mensen die zich onderscheiden als bestuurder, journalist, architect, kunstenaar en wetenschapper. Het gaat om mensen die de moed hadden nieuwe inzichten te ontwikkelen en als het nodig was tegen stroom in te gaan. Dat staat haaks op de angst om uit de toon te vallen. Een stad die zich wil blijven ontwikkelen moet juist ruimte geven aan zulke mensen. Dat is lastig omdat ze nogal eens zekerheden ondergraven. Het sterkste voorbeeld is voor mij Henriette van der Mey (1850-1945), lerares Duits en Nederlands, journaliste bij de Middelburgse Courant en voorvechtster van het vrouwenkiesrecht. Meer over haar op <https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/henriette-van-der-meij-een-vroege-feministe-in-zeeland>

stowaway nehalennia's dog

Er drijft een mand in de vijver van het Molenwaterpark. Het is een soort vlot. Er ligt een hond in, samen met wat appels. Kunstenaar Warre Mulder (Borgerhout, 1984) gaf het drijvende beeld de titel *Stowaway Nehalennia's Dog* (Verstekeling Nehalennia's hond). Een verstekeling is iemand die stiekem meereist. De mand is een soort reddingsvlot. Maar wie is Nehalennia? Als je dat niet weet blijft het beeld een raadsel.

Warre Mulder zag verschillende beelden van haar in het Zeeuws Museum. Stukken steen waarin een vrouw is uitgehakt, met een mand appels op haar schoot en een hond aan haar voeten. Het zijn altaarstenen, gevonden door vissers. Ze komen uit de Romeinse tijd en stonden bij tempels in Domburg en Colijnsplaat. Handelaren en zeelieden lieten ze maken om de godin Nehalennia te bedanken, die hen op hun vaak gevaarlijke reizen beschermde. Warre Mulder vond die beelden mooi passen bij het thema van *Façade*: vrijwaring van vrees. Nehalennia zorgde er immers voor dat je niet bang hoefde te zijn voor het water.

Er is nog iets dat Warre Mulder opviel: de plekken waar de tempels met de altaarstukken stonden zijn verdwenen: verzwolgen door het water. Zoals veel plekken in Zeeland. Dat heeft Nehalennia niet kunnen of willen voorkomen.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Nehalennia is verdwenen, maar haar hond drijft veilig in zijn mand. Maar waarom zou Warre Mulder het beest een verstekeling noemen?
- 2 De appels zag Warre Mulder ook op de altaarstenen van Nehalennia. Waarom zou hij die in het vlot leggen?
- 3 Mensen geven dieren vaak betekenis. Het worden symbolen. Een uil wordt vaak gezien als symbool van wijsheid. Waar staat de hond symbool voor? En wat heeft dat met angst en bescherming te maken?
- 4 De mand is geen normale boot, maar een vlot waarmee je je kunt redden van de verdrinkingsdood. Je kunt dat ook zien aan het zeil. Waarvan is dat gemaakt?
- 5 Er staat ook een kaartenhuis op het vlot. Waarom zou Warre Mulder dat erop gezet hebben?
- 6 Warre Mulder vond het opvallend dat de plekken waar de beelden stonden zijn verdwenen. Wat vertelt dat over Zeeland?
- 7 Nehalennia zelf is verdwenen. Kun je een reden verzinnen waarom?
- 8 Oudere mensen in Zeeland zijn soms bang voor water. Hoe zou dat komen?

mijn interpretatie

Het beeld van Warre Mulder gaat over het verlangen naar veiligheid. In de tijd van de Romeinen stelde men vertrouwen in de zegen van de goden. De godin Nehalennia zou je kunnen beschermen tegen de gevaren van de tochten over zee. Om haar zegen af te dwingen of om haar te bedanken plaatsten kooplieden en kapiteins monumenten bij tempels die aan haar waren gewijd. Nehalennia is verdwenen. Haar hond en haar appels – symbolen van vertrouwen en vruchtbaarheid – varen mee op een geïmproviseerd vlot. Er staat ook een kaartenhuis op, dus de toekomst van dat vlot is ook onzeker. Het water heeft de tempels van Nehalennia en de aan haar gewijde beelden verzwolgen. En we vertrouwen allang niet meer op de goden uit de Romeinse tijd.

Warre Mulder noemt zijn beeld 'Verstekeling, Nehalennia's hond'. Vertrouwen reist dus stiekem mee. Waarmee Mulder verwijst naar de onzekerheid waarmee we moeten leven als het gaat om de dreiging van het water, die zeker met de stijgende zeespiegel actueler is dan een aantal decennia geleden. Realiseren we ons die angst? En hoe gaan we ermee om?

Dat hij in zijn kunststoffen beeld op het strand gevonden materialen verwerkte van verdronken dorpen geeft zijn beeld wat mij betreft een extra lading.

emmeline de mooij

the guest mattress

6

In een bunker op het Molenwater hangen drie matrashoezen. Emmeline de Mooij (Delft, 1978) maakte en versierde ze met textiele technieken. Ze 'beschilddert' de hoezen met lapjes, naald en draad. Een matras heeft voor haar te maken met gastvrijheid, iemand een slaapplek bieden. De plaats waar Emmeline de Mooij haar matrashoezen ophing past daarbij. Een bunker biedt bescherming tegen vijanden.

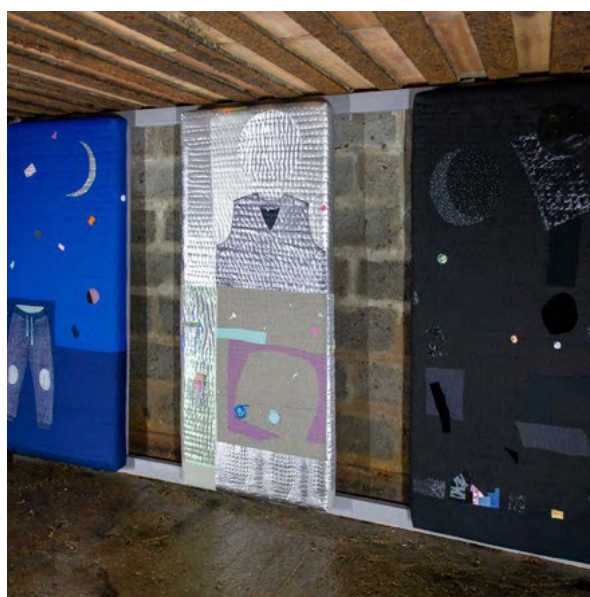
vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Emmeline de Mooij gebruikt textiele technieken, zoals *patchwork*. Van restjes textiel of stukken oude kleding maakten vrouwen vroeger dekens. Waarom zou zij dat waarderen? Hoe kijk jij daar tegenaan?
- 2 Wat laat Emmeline de Mooij zien op haar matrashoezen? Wat voor gevoel roept ze daarmee op?
- 3 Emmeline de Mooij geeft ook de Zeeuwse godin Nehalennia een rol in haar matrashoezen. Men zag haar als de beschermster van de reizigers, ter land en ter zee. De steeds veranderende maan verwijst naar Nehalennia, als jonge vrouw, volwassen vrouw en oude vrouw. Reizen is voor de meeste mensen tegenwoordig niet meer zo gevaarlijk. Maar er zijn uitzonderingen. Aan welke reizigers kun je dan denken?
- 4 Vluchtelingen zijn niet altijd welkom in ons land. Hoe komt dat? Wat heeft dat met angst te maken? Wat vind jij daarvan?
- 5 Hoe belangrijk vind jij gastvrijheid?
- 6 Moet je rijk zijn om gastvrij te kunnen zijn?

mijn interpretatie

The Guest Mattress noemde Emmeline de Mooij haar bijdrage aan *Façade*. Drie matrashoezen versierd met patchwork en andere traditionele textiele technieken. Technieken die door vrouwen in de 18e en 19e eeuw gebruikt werden om resten kleding die nog goed waren te verwerken in dekens en kleden. Een traditie, net zoals gastvrijheid een traditie is. Op veel plaatsen in de wereld is gastvrijheid dat nog steeds. In onze geïndividualiseerde samenleving met een 24-uurs economie ligt dat anders. We hebben het druk en daarnaast weet je maar nooit wat voor volk je in huis haalt. De actualiteit maak duidelijk dat de angst voor het vreemde diep zit. Vluchtelingen uit Oekraïne vinden veel makkelijker een plek dan die uit Syrië. Dat is de context waarbinnen je het werk van Emmeline de Mooij kunt plaatsen.

Zij hangt juist haar matrashoezen op in een bunker, een plek die extra bescherming biedt en stelt zo symbolisch drie slaapplekken beschikbaar voor mensen die het nodig hebben. De voorstellingen op de matrashoezen zijn geruststellend. Emmeline de Mooij verwerkt er ook de maan in, symbool voor de godin Nehalennia, beschermster van reizigers ter zee, maar ook op het land. Zo verwijst zij naar vaak levensgevaarlijke tochten die vluchtelingen maken in de hoop een veilige plek te vinden. Haar bijdrage aan *Façade* past goed bij de pretentie van Middelburg als *Shelter City*, een stad die mensenrechtenactivisten opvangt. Maar er is meer nodig. Volgens Emmeline de Mooij verdienen gastvrijheid en zorgzaamheid een grotere plaats in onze cultuur. Met haar werk wil zij daaraan bijdragen.

edward clydesdale thomson

spellbound

7

In het Prins Hendrikdok dat grenst aan de Dam lijn in Middelburg werden vroeger schepen onderhouden en gerepareerd. Het zogenaamde droogdok werd in 1876 geopend. Dat was lang na de bloei van de WIC (West-Indische Compagnie), de VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) en de MMC (Middelburgsche Commercie Compagnie). Die laatste was gespecialiseerd in de slavenhandel. Met hun schepen brachten ze mensen uit Afrika naar Amerika om ze daar als slaaf te verkopen. Ze namen koffie, suiker, tabak en katoen mee terug naar Middelburg.

Edward C. Thomson (Verenigd Koninkrijk, 1982) maakte geen gewoon beeld, maar een installatie. Hij hing een eenvoudig Afrikaans vissersbootje op aan een kraan. Zulke bootjes zag je ook in Amerika. Slaafgemaakten namen hun kennis van bootbouw mee. Het bootje zakt een aantal keren per uur naar beneden en wordt steeds opgetakeld. Het donkere water van het dok stroomt door gaten in de bodem van het scheepje.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Edward C. Thomson koos het dok om iets te laten zien van de Middelburgse geschiedenis. Waarom zou hij gekozen hebben voor een bootje?
- 2 Waarom is het belangrijk voor de betekenis van de installatie dat het een bootje uit Afrika is?
- 3 Hij had het bootje gewoon met een touw aan de kraan kunnen laten bungelen. In plaats daarvan heeft hij een ketting gebruikt om het bootje vast te maken. Waaraan herinnert die ketting?
- 4 Wat voor gevoel geeft het optakelen en weer laten zakken van het bootje?
- 5 De installatie heet *Spellbound* ('Betoverd'). Wie zou wie willen betoveren? En waarom?

mijn interpretatie

Het Afrikaanse vissersbootje dat centraal staat in de installatie van Edward C. Thomson is een symbool voor de slavernij. Vissers die in vrijheid in hun levensonderhoud konden voorzien, zijn slaaf gemaakt en per schip naar plantages in de Verenigde Staten of de Caraïben gebracht, vastgeketend met kettingen, kettingen die nu ook het leuke bootje op en neer hijsen. Edward Thomson associeert het dok met de Middelburgsche Commercie Compagnie die er eigenaar van was. Na het wegvallen van haar belangrijkste inkomstenbron, de slavenhandel, werd met het vergaarde kapitaal, dit dok gebouwd waar schepen konden worden gerepareerd en onderhouden. Voor Thomson is de plek dus beladen en het donkere water symbool voor de duistere kant van de Middelburgse welvaart. Hij ziet het als een trauma dat je kunt ontkennen, maar wat op onverwachte momenten toch weer naar boven komt. In dit geval in de vorm van een beeld dat je aangrijpt en achtervolgd.

Ik moest ook denken aan waterboarding, een methode waarmee ondervragers hun slachtoffers proberen te dwingen tot een bekentenis of tot het geven van informatie. De VOC, een andere handelsmaatschappij die met Middelburg is verbonden gebruikte die methode al in 1623 op Ambon. *Spellbound*, betoverd, noemt Thomson zijn installatie. Daarin is het woordje 'spell' (vloek) verwerkt. Mede door die associatie zie ik de installatie, als een beeld dat het omgekeerde bewerkstelligt van wat het lijkt. Een steeds opnieuw gemarteld bootje is niet uit het hoofd van de schuldigen te krijgen. Die zijn vervloekt om wat ze hebben gedaan: mensen slechter behandelen dan hun vee. Hen onder de duim gehouden met angst voor de zweep, opsluiting of niets te eten krijgen. Een periode uit onze geschiedenis die we graag zouden willen vergeten en tegelijkertijd nooit mogen vergeten. Een periode die nog steeds doorwerkt in ongelijkheid en discriminatie wereldwijd. De slavernij is niet terug te draaien, maar dáár valt wel wat aan te doen.

tanja smeets

my home is the sea

Door een smalle gang kun je van de Dam in de Kuiperspoort komen. Omdat de gang zo smal is heeft hij wel iets benauwends. Dat gevoel wordt versterkt door de grijze groeisel die Tanja Smeets (Wijchen, 1963) tussen de wanden heeft aangebracht. Het zijn stekelige vormen. Ze bestaan uit bladvangers, die gebruikt worden tegen het verstoppertje van regenpijpen en dakgoten. Maar ze vormen hier plantachtige groeisel, bollen die de wanden overwoekeren. Ze trekken zich niets aan van mensen. Ze zijn ook heel anders dan de strakke muren met hun rechthoekige stenen.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Stel je voor dat die vormen doorgroeien. Dan zijn niet de mensen de baas in de stad, maar is dat de natuur. Hoe zou dat voelen?
- 2 Je kunt vaak op verschillende manieren kijken naar een kunstwerk. Hoe zou de natuur aankijken tegen de stad met al die muren en stenen? En wat kun je als dier of plant doen als je je daardoor bedreigd voelt?
- 3 Tanja Smeets zegt dat ze geboeid is door wat je niet ziet. Op wat voor onzichtbare vormen lijken de vormen die zij maakte?
- 4 Waarom zijn mensen vaak bang voor wat ze niet kunnen zien? Kun je daar een voorbeeld van geven?
- 5 De titel van het werk is: *My home is the sea* (De zee is mijn thuis). De vormen zijn dus uit de zee afkomstig. Waarom Tanja Smeets daarvoor hebben gekozen en niet voor een titel als 'Het oerwoud is mijn thuis' of 'De bergen zijn mijn thuis'?
- 6 De bollen van Tanja Smeets zijn met elkaar verbonden. Ze groeien samen steeds groter. Eén paar bollen kunnen niets beginnen tegen de steenmassa van de stad. Hoeveel bollen tel je? En als bollen zich nou eens in één dag zouden vermenigvuldigen van 2 naar 4 en de volgende dag van 4 naar 16 en zo verder? Hoeveel dagen zou het duren voor ze de hele stad zouden bedekken?
- 7 Tanja Smeets zegt: "Mijn bollen zijn door de groei met elkaar verbonden. Ik beschouw verbinding als een sterke tegenhanger van angst." Zoals de bollen samen een grote kracht kunnen zijn, kunnen mensen samen ook veel voor elkaar krijgen. Wat kunnen mensen samen doen voor een wereld zonder angst?

mijn interpretatie

Het is een bijzonder gezicht, die grijze bollen tussen de wanden van de smalle gang naar de Kuiperspoort. Je ziet wel vaker begroeiing op stenen, maar de schaal en de omvang hiervan is opvallend. Het lijkt erop dat Tanja Smeets vormen die je normaal niet ziet – bacteriën en andere micro-organismen – enorm heeft uitgegroot en ze de ruimte heeft gegeven zich in de stad te verspreiden. Ik moet ook denken aan de foto's van het covidvirus. Ook al is het dat niet, de ongebreidelde groei van onbekende organismen ervaar ik als angstaanjagend. Tegelijkertijd vind ik de vormen ook boeiend en het feit dat ze zomaar in Middelburg groeien wonderlijk.

Voor mij is het beeld van Tanja Smeets een waarschuwing: wij mensen proberen de natuur, zowel die we zien als die we niet zien in toom te houden of zelfs te vernietigen. Denk aan de bestrijdingsmiddelen die in de landbouw worden gebruikt. Of aan de hygiënische maatregelen die soms zover worden doorgevoerd dat kinderen geen weerstand meer ontwikkelen.

De natuur is soms lastig en bedreigend. Maar is die natuur wel te beheersen? Of neemt hij op bepaald moment het heft in eigen handen? Steeds meer komt het besef naar voren dat de beste manier om op aarde te leven is dat te doen in harmonie met de natuur. Zoals je ook als mensen onderling zou moeten leven: geven en nemen, rekening houden met elkaar. Dan ontstaat er een balans die voor iedereen het beste is.

Tanja Smeets benadrukt de verbondenheid van haar organismen. Ze ziet verbinding als een sterke tegenhanger van angst. Ik vind dat een mooie gedachte, die in het beeld goed tot uiting komt. En interpreteer die verbinding dan zowel als een samenzijn van mensen onderling als een verbinding vinden met de natuur.

Wat mij in het beeld ook opvalt is dat Tanja Smeets het beeld maakte met elementen die gebruikt worden om regenpijpen en goten vrij te houden van bladeren. Ik ervaar dat als speels en creatief. Maar er zit ook een tegenstelling in: het meeste plastic is bepaald geen duurzaam materiaal en heeft een negatief effect op de gezondheid van onze leefomgeving. En op onze eigen gezondheid. Misschien zit de dreiging daarom eigenlijk niet in de natuur zelf, maar in datgene wat wij er in achterlaten. De titel 'My home is the sea' kun je dan ook op twee manieren interpreteren: de zee is in principe de leefomgeving van allerlei dieren en organismen. Maar ook steeds meer een plek die vervuild wordt door wat wij erin achterlaten.

raul balai

mollywood

9

Mollywood noemde Raul Balai (Amsterdam, 1980) zijn kunstwerk. Het is een tekst van enorme letters. De titel doet je meteen aan Hollywood denken. De filmstad van de wereld. Waar de verhalen worden gemaakt over helden en heldinnen, over liefde en oorlog. Verhalen met meestal een *happy end*. Want je moet natuurlijk niet bang de bioscoop uitgaan. Alles komt goed. Het goede overwint.

Raul Balai hoopt dat ook, maar ziet dat in de praktijk vaak niet. Daarom bedacht hij een tekst: *how our exploitative state of mind frames the shape of the world*, vrij vertaald: 'Hoe uitbuiting de wereld vormt'.

Hoewel Raul Balai met woorden werkt is hij geen schrijver of dichter. Die publiceren een boek of dichtbundel met letters op papier. Of je kunt hun teksten op internet lezen. Raul Balai werkt buiten. Hij plaatst zijn teksten op plaatsen waarmee ze verhalen vormen.

De grote kantoren en het water van het kanaal door Walcheren hebben voor hem te maken met de geschiedenis. En met zijn eigen achtergrond. Hij komt uit Surinaamse en heeft voorouders uit China, India en Afrika. "Mijn moeder is Nederlandse, afkomstig van boeren uit de Haarlemmermeerpolder. Door haar ken ik het platteland zoals dat in Zeeland bestaat. Mijn Surinaamse vader is historicus, hij schrijft over slavernij."

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Middelburg was met Amsterdam belangrijk voor de slavenhandel. Wat zouden het kanaal en die grote gebouwen daarmee te maken kunnen hebben?
- 2 Slavernij is uitbuiting van mensen en werd eind 19e eeuw afgeschaft. Ken jij voorbeelden van uitbuiting van mensen die nog steeds bestaan? Wat vind je daarvan? Is er iets aan die uitbuiting te doen? Wat kunnen wij daaraan doen?
- 3 Welke andere vormen van uitbuitingen ken jij? Wat vind je daarvan? Is er iets aan die uitbuiting te doen? Wat kunnen wij daaraan doen?
- 4 Raul Balai schreef zijn tekst in dezelfde soort letters als die van het woord 'Hollywood'. Ze zijn ook even groot. Waarom zou hij dat hebben gedaan?
- 5 Molly is in Amerika het codewoord voor XTC. Raul Balai ziet overeenkomsten tussen Hollywoodfilms en XTC. Wat zou die overeenkomst kunnen zijn?
- 6 Raul Balai schrijft: 'Hoe uitbuiting de wereld vormt'. Hij vindt dus dat uitbuiting een heel grote rol speelt in ons leven. Hij zegt ook: "We moeten toe naar een systeem waarin geld niet boven mensen gaat." Hoe zou de wereld eruit zien zonder uitbuiting?
- 7 Waarmee begint volgens Raul Balai het stoppen van uitbuiting?

mijn interpretatie

Dat uitbuiting de wereld vormt is een stevige uitspraak. Daar moet ik over nadenken. De verwijzing naar de slavenhandel die bijdroeg aan de rijkdom van Middelburg is duidelijk. De stad zou niet zijn wat ze nu is zonder de slavenhandel. De grote gebouwen zijn het symbool van de welvaart, het kanaal verwijst naar het water dat de scheepvaart en de handel mogelijk maakte waarop die welvaart is gebaseerd. Maar de uitspraak gaat verder. Uitbuiting is volgens Balai een leidend principe van hoe wij ons tot elkaar en de wereld verhouden. Het is leven ten koste van de ander en de wereld. Geld speelt daarin een bepalende rol. Balai zou daar wel eens gelijk in kunnen hebben. De meeste mensen willen zo min mogelijk betalen voor wat ze kopen of gebruiken. Dat gaat dan vanzelf ten koste van iets, de ander of de wereld. De textielindustrie bijvoorbeeld ging naar lage lonenlanden waar mensen worden onderbetaald en kinderarbeid nog steeds bestaat. De productie wordt met schepen en vliegtuigen van daar naar hier getransporteerd. De vervuiling wordt niet in de verkoopprijs meegenomen.

Ondertussen is er een amusementsindustrie tot ontwikkeling gekomen met Hollywood als grootste speler. Hollywoodfilms hebben bij voorkeur een *happy end* en zijn volgens Balai vaak te vergelijken met drugs. Ze brengen je in een roes, los van de werkelijkheid. Die zal op die manier niet veranderen. Terwijl bewustwording de basis is van verandering. Balai draagt daaraan bij. Wat dat met vrijwaring van vrees te maken heeft? Een eerlijke prijs geeft mensen bestaanszekerheid, kinderen kans op onderwijs en redt de aarde hopelijk van de ondergang.

Wat doe je als je bang bent? De meeste mensen vluchten, zoeken een schuilplaats. Denk maar aan de coronatijd. Je hield afstand en mensen met een kwetsbare gezondheid bleven thuis. Dat was veilig. Maar je miste ook veel, vooral contacten met andere mensen. Dat was waar Jaap van den Elzen aan dacht toen hij gevraagd werd om mee te doen met Façade. In zijn eigen woorden: “een vogel in een kooi kan niet vliegen”.

Jaap van den Elzen (Boxtel, 1977) draait het om. Hij maakte een kooi waarin je je juist vrij kunt voelen. Daarin speelt licht de hoofdrol. Hij is lichtkunstenaar. Hij schildert en beeldhouwt met licht. Samen met de elektroakoestische componist Augusto Meijer maakte hij ook een klankcompositie. Als je de kooi binnenstapt word je ondergedompeld in een bad van klank en kleur. Een rustgevende omgeving waarin je je angst kunt vergeten.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Heb jij je wel een angstig gevoel? Wat was er aan de hand?
- 2 Wat heb jij toen gedaan? Hoe voelde dat?
- 3 Als je terugkijkt, zou je dan hetzelfde reageren of iets anders doen?
- 4 Iedereen is wel eens gespannen of zenuwachtig. Je kunt bang zijn dat iets niet lukt. Dat je een toets niet haalt. Niet op tijd bent op een belangrijke afspraak. Je iets moet doen waarvan je denkt dat je het niet kunt. Dat gevoel is ook een vorm van angst. Als jij dat hebt, wat doe je dan? Hoe zorg je dat je weer rustig wordt?
- 5 Soms moet je wel eens iets doen waarvan je denkt dat het je niet gaat lukken. En ben je er onrustig van. Wat doe jij dan om te ontspannen? Wat is jouw eigen licht- en geluidskooi?

mijn interpretatie

Jaap Van den Elzen noemde zijn beeld *Shelter*, schuilplaats, een plek die bescherming biedt. Eigenlijk is deze schuilplaats een kooi. Daar sluit je iets of iemand in op zodat je er geen last meer van hebt. In deze kooi kun je echter zelf binnenlopen en er ook weer uitstappen.

Jaap van den Elzen verwijst naar de menselijke neiging om angst buiten te sluiten, maar daarmee ook zichzelf op te sluiten. Dat gebeurde natuurlijk in de coronapandemie, maar mensen creëren ook onder normale omstandigheden plekken waar ze zich veilig voelen. Je doet de deur op slot, hebt een hek of een haag om je tuin. Daarmee beperk je natuurlijk vooral de vrijheid van iemand anders die niet zomaar binnen kan komen.

Als je jezelf opsluit om risico's te vermijden hoeft dat nog niet te betekenen dat je niet meer bang bent. Je kunt de dreiging nog steeds voelen. Om dat gevoel weg te nemen ontwierp Jaap van Elzen samen met een muzikale collega zijn licht- en geluidskooi. Je kunt er binnen stappen om even alle kwaad en alle angst te vergeten. Een mooie gedachte wat mij betreft. Die kan inspireren om ook zo'n plek in jezelf te vinden, zodat je niet afhankelijk bent van je omgeving. Lang niet altijd is er zo'n plek beschikbaar als Jaap van Elzen voor Façade heeft gemaakt.

geen oord ter wereld meer beschermd door dijk en duin

Liesbeth Labeur (Middelburg, 1975) maakte voor Façade een tegelwand bij en in de fietstunnel voor het kantoor van het Waterschap. Net als Raul Balai heeft zij woorden gebruikt. Je kunt er zelf beelden bij denken of een verhaaltje van maken. Liesbeth Labeur heeft geen gewone letters gebruikt. Zij heeft ze zelf ontworpen. Elke letter bestaat uit vierkante tegels, twintig bij twintig centimeter. Als je de tijd neemt kun je een bijzondere tekst lezen: ‘Geen oord ter wereld meer beschermd door dijk en duin’. Het is een variatie op de eerste vier regels van het Zeeuwse volkslied. *Geen dierder’ plek voor ons op aard, / Geen oord ter wereld meer ons waard, / Dan, waar beschermd door dijk en duin, / Ons toelacht veld en bosch en tuin.*

Het zijn ouderwetse woorden. Het volkslied komt uit 1919. Liesbeth Labeur is gereformeerd opgevoed en opgeroeid met ouderwetse woorden. Bij haar thuis lezen ze elke dag de Bijbel in een oude vertaling. Zij vindt dat we van alles kunnen leren van mensen die voor ons leefden. Dan moet je wel open te staan voor hun taal, ook al is die wat anders dan de taal die wij tegenwoordig gebruiken.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Over welke plek (oord) gaat de zin van Liesbeth Labeur?
- 2 Waartegen beschermen dijk en duin?
- 3 Je kunt het woordje ‘meer’ op twee manieren uitleggen. Het kan slaan op ‘geen oord te wereld’ en het kan slaan op ‘beschermd door dijk en duin’. Wat betekent het in het eerste geval? En wat in het tweede geval?
- 4 Wat heeft dat met ‘vrijwaring van vrees’ te maken?
- 5 Waarom zijn sommige mensen in Zeeland dan toch bang voor de zee?
- 6 Hebben ze gelijk dat ze bang zijn? Of niet? Probeer jouw antwoord toe te lichten.
- 7 Wat hebben we in Nederland gedaan tegen overstromingen?
- 8 Is dat voor de toekomst voldoende? Waarom wel of waarom niet?
- 9 Wat moeten we doen om voor altijd veilig te zijn in Zeeland?
- 10 Zeeland is een delta. Ken je meer delta’s in de wereld?
- 11 Zijn die net zo beschermd als onze delta? Waarom wel of waarom niet?
- 12 Te veel water is bedreigend, te weinig ook. Hoe komt het dat er op veel plaatsen te weinig water is? Wat is daaraan te doen?

mijn interpretatie

Liesbeth Labeur speelt met de woorden van het Zeeuwse volkslied. Dat bezingt de liefde voor onze provincie. Er spreekt ook vertrouwen uit: Zeeland wordt beschermd door dijk en duin. Het lied werd geschreven in 1919, lang voor de Watersnoodramp die het onvoorstelbare werke-

lijkheid liet worden. De natuur bleek ontembaar, de dijken braken, het water kwam. Zeker bij oudere Zeeuwen is dat een trauma. Met man en macht zijn er nieuwe veiliger dijken gebouwd. Met als kroonjuweel de Stormvloedkering. Zodat we niet meer bang hoeven te zijn voor het water.

Liesbeth Labeur schrijft in monumentale letters: ‘Geen oord ter wereld meer beschermd door dijk en duin’. Leg je het accent op ‘geen oord ter wereld’ dan bevestig je het gevoel van veiligheid. We kunnen het water wel tegenhouden, we zijn het de baas. Maar als je het accent op ‘beschermd door dijk en duin’ legt, dan is dat vertrouwen niet terecht. Er is dan geen oord meer dat wordt beschermd.

Subtiel wijst Liesbeth Labeur op de klimaatverandering die zich sinds de Deltawerken heeft gemanifesteerd, maar natuurlijk allang aan de gang was. Alleen we zagen het niet en we wilden het ook niet zien. Want dat zou ons bang maken. En we willen niet bang zijn. We willen gewoon lekker leven. Met haar zin stelt Liesbeth Labeur de vraag of dat wel terecht is. Moeten we uiteindelijk niet eens echt bang worden?

Het is mooi dat die zin juist in de tunnel onder het spoor te zien is. Dat benadrukt dat Zeeland onder de zeespiegel ligt. En het imponerende Waterschapskantoor boven het eerste deel van haar tekst voegt er ook iets aan toe: het Waterschap zorgt er immers voor dat we veilig kunnen wonen, werken en recreëren achter sterke dijken en duinen. Maar is dat ook over 50 jaar nog het geval? En tegen welke prijs? Er zijn scenario’s die ervan uitgaan dat de zeespiegel zo sterk stijgt dat een groot deel van Nederland dan onder water komt te staan. Moeten we die angst niet eens gaan aankijken?

leonard van munster

ultimate truth

12

Leonard van Munster zette een witte sokkel achter een hekje op de Vismarkt. Op de sokkel staat een oog dat je kan volgen. Hij noemt het *Ultimate Truth*, de ultieme waarheid. Het beeld is een soort robot die kan zien wie er langskomt. De robot kan zelfs geïrriteerd raken door iemand, alsof hij zelf kan denken.

“We willen voor ons veiligheidsgevoel alles registreren, opslaan en in de gaten houden”, zegt Leonard van Munster. De technische ontwikkelingen leiden een eigen leven: “Door drones wordt oorlog voor piloten een computerspelletje. Het is bijna zo ver dat robots aan de grens bepalen of je vriend of vijand bent.”

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Leonard van Munster presenteert een robot die vanuit een keurig tuintje alles in de gaten houdt. Het gaat hem niet om een mooi of knap beeld. Hij speelt met hoe een beeld er vroeger uitzag. Een vorm op een sokkel. Wat is hier het eigenlijke beeld?
- 2 Om het beeld heen, zet hij een hek, dat is wit, net zoals het beeld en de sokkel. Waarom zou hij voor wit hebben gekozen?
- 3 Om het beeld heen staan bloemen. Zo wordt de plek een tuintje. Waarom zou hij de robot in een tuintje zetten?
- 4 De robot controleert ‘zijn’ omgeving. Wat voor iemand zou zo’n robot in zijn tuin zetten?
- 5 Ken jij andere voorbeelden van controle? Waar komt de behoefte aan controle vandaan? vandaan?
- 6 Wat zijn voordelen van de behoefte aan controle? En wat zijn nadelen?
- 7 De robot houdt iedereen in de gaten die voorbij komt. Maar er zijn ook andere manieren om te weten wat jij doet of laat en waar je bent. Ken jij daar voorbeelden van? Wat vind je daarvan?

mijn interpretatie

Mensen zijn van nature bang voor wat hen kan overkomen. Denk aan de stadsmuren die ongewenst bezoek konden buiten houden. De poortwachters konden bezoekers controleren. Tegenwoordig passen we nog steeds op wie ons gebied betreedt. We hebben in Europa de controle op de landsgrenzen afgeschaft, maar vreemdelingen worden aan de buitengrenzen van Europa nog steeds gecontroleerd. En vluchtelingen en asielzoekers bergen we vaak eerst op in woonvormen die lijken op kampen. Los daarvan staan er overal camera’s waarmee de politie je kan identificeren en hebben ook veel particulieren een camera aan hun voor- en achtergevel. Via je telefoon kunnen anderen zien waar je bent. En satellieten in de ruimte kunnen op aarde van alles bekijken. Zo zorgen we voor een gevoel van veiligheid. Op allerlei manieren

proberen we te voorkomen dat we bang hoeven te zijn. Hoever gaan we daarin? Wat is wel en niet acceptabel? Die vragen roept het beeld van Leonard van Munster op. De titel *Ultimate truth* (de ultieme waarheid) wijst op het verlangen om 100% zeker te zijn dat je niet bang hoeft te zijn. De vraag is of dat kan. Welke risico’s moet je wel en niet willen nemen? Hoeveel vertrouwen moet je redelijkerwijs hebben? Wat betekent dat bijvoorbeeld voor onze omgang met vluchtelingen?

delphine courtillot

de bron

13

Een meer dan twee meter hoge zuil staat in een galerij aan de rand van de Helm, het plein achter het stadhuis van Middelburg. Het verschil met de architectuur is groot. Het gewelf van de galerij bestaat uit strakke vakken. De zuilen die het dragen zijn glad. De zuil van Delphine Courtillot (Parijs, 1972) is een stapeling van vormen die lijken op natuurlijke groeisels die je in druipsteengrotten ziet. Ze hebben ook wel iets van gestold gesteente, alsof de aarde net is ontstaan. Delphine Courtillot verwijst zelf naar zeeschoorstenen, die ontstaan door vulkanische activiteit op de oceaanbodem. Met haar beeld plaatst zij een brok natuur in de stad.

De zuil van Delphine Courtillot ziet er minstens zo stevig uit als de zuilen van de architectuur. Alleen haar zuil draagt niets wat je kunt zien. Het is een drager van gedachten. Zij wil je laten denken.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 De zuil is van klei. Hoe heeft Delphine Courtillot hem gemaakt?
- 2 Wat is de overeenkomst tussen het maken van deze zuil en het ontstaan van natuurvormen?
- 3 Kun je wat verschillen noemen tussen de vormen van *De Bron* en de rest van de stad?
- 4 Delphine Courtillot heeft een brok natuur in de stad geplaatst. Zij noemt hem *De Bron*. Waarover zou je kunnen nadenken als je haar beeld ziet?
- 5 Wat voor rol speelt angst in haar werk?

mijn interpretatie

Met het plaatsen van een zuil die verwijst naar gesteente in natuurlijke vorm laat Delphine Courtillot mij stilstaan bij de oorsprong van de aarde en het leven. De rijkdom aan vormen, de kleuren en de textuur van haar zuil zijn een hommage aan de onuitputtelijke variatie en de schoonheid van natuurvormen. De zuil is opgebouwd zoals de natuur groeit. *De Bron* neemt me mee naar het ontstaan van natuur en doet me beseffen dat mensen de complexiteit van de natuur nooit kunnen evenaren. Zo roept Delphine Courtillot op tot respect voor de aarde en het leven. Haar werk komt voort uit de angst voor de onomkeerbare gevolgen van respectloos omgaan met de aarde en het leven.

Folkert de Jong (Egmond aan Zee, 1972) maakt vaak beelden van griezelige wezens. Hij wil mensen confronteren met hun angsten. Als je weet waarvoor je bang bent kun je er beter mee leren omgaan. Voor *Façade* maakte hij ook een beeld dat op het eerste gezicht angst aanjaagt. Een lompe reus. Kettingen houden hem op zijn plaats zodat hij niemand kwaad kan doen. *Vagevuur* noemt hij het beeld. *Vagevuur* heeft te maken met het Christelijk geloof in een hemel en een hel. Als je goed leeft kom je in de hemel, leef je slecht dan kom je in de hel. Het vagevuur is voor twijfelgevallen. Die hebben de kans om hun leven te beteren en alsnog een plaats in de hemel te verdienen. Het gaat Folkert de Jong niet letterlijk om hemel, hel of vagevuur. Hij gebruikt de titel om je te laten nadenken over goed en kwaad.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Folkert de Jong heeft een lompe reus gemaakt met felle, schreeuwerige kleuren en onverzorgd haar. Folkert de Jong noemt hem *Vagevuur*. Dat is dus iets tussen hemel en hel in. Een twijfelgeval. Sommige mensen zullen de reus zien als een griezel en er (een beetje) bang voor zijn. Hoe zie jij hem? Wie is er (een beetje) bang voor hem? Wie niet? En wie denkt, ik weet het niet, maar misschien valt hij mee?
- 2 Hoe zou de reus jou zien? Wat zou hij van jou vinden? Waarom denk je dat?
- 3 Wat vind je van hem? Is hij iemand die iemand anders wat zou aandoen? Of niet? Waarom?
- 4 Mensen die boos zijn worden vaak agressief. Een paar beelden van Folkert de Jong zijn vernield door boze mensen die zich ergerden. Deze reus kan tegen een stootje en staat op zware veren. Als je hem stompt veert hij terug. Zou jij deze reus willen stompen? Waarom? Waarom niet?
- 5 Soms gaan mensen die boos zijn over tot geweld. Ze gooien een ruit in bijvoorbeeld, of ze gaan iemand te lijf. Wat vind je daarvan? Zou jij dat ook doen? Of niet? Waarom wel en waarom niet?
- 6 Wat doe jij als je boos bent op iemand? Ga je dan met iemand praten? Ga je tegen iemand schreeuwen? Of ga je slaan?
- 7 Mensen beoordelen andere mensen het eerst op hun uiterlijk en dan op gedrag. Hoe komt dat? Als je een filmpje ziet van relschoppers bij een voetbalwedstrijd en je ziet iemand die daar op lijkt kun je al gauw denken: 'oppassen'. Maar het hoeft niet zo te zijn. Hoe kom je daarachter?
- 8 Dat beoordelen op uiterlijk gaat nog verder. In ons land merken mensen met een donkere huidskleur nogal eens dat ze voor minder worden aangezien door mensen met een lichte huidskleur. Hoe komt dat denk je? En wat vind je ervan?

mijn interpretatie

Folkert de Jong stelt mijn neiging om te oordelen op het eerste gezicht aan de orde. De lompe, onverzorgde reus is gekleed in schreeuwerige kleuren. Hij heeft een bierbuik en ziet er dom uit. Hij kijkt mij enigszins provocerend aan. Het zou me niet verbazen als hij mij gaat uitschelden. Hij stoot mij af. Gelukkig is hij tot weinig meer in staat dan verbaal onbenul, want stevige kettingen beperken zijn speelruimte. Dit type mens boezemt mij angst in. Ik heb de neiging er met een boog omheen te lopen.

De titel *Vagevuur* duidt een situatie aan tussen hemel en hel. Folkert de Jong wil mijn indruk van de reus blijkbaar relativiseren, de figuur een kans geven. Misschien is deze figuur aardiger dan ik denk en heeft hij helemaal geen kwaad in de zin. Ik realiseer me dat oordelen op het eerste gezicht voortkomt uit de angst voor het onbekende. Dat is menselijk en praktisch, maar niet altijd terecht. Misschien moet ik iemand of iets dat ik niet meteen zie zitten toch een kans geven en mijn angst overwinnen?

anish Kapoor

random triangle mirror

15

In de oude Kloostergang liepen lang geleden monniken te bidden. Ze zagen God als de schepper van hemel en aarde en vroegen hem om hulp om hun leven zo goed mogelijk te leiden. God had volgens hen de mens geschapen naar zijn evenbeeld. De monniken en de andere Christelijke gelovigen hadden duidelijke ideeën over alles. Wat goed was en wat slecht. Mensen moesten heersen over de dieren. De man was de baas over de vrouw. Wie niet in God geloofde was een heiden en kwam in de hel terecht. De aarde was het middelpunt van het heelal, zon, maan en planeten draaiden in banen rond die stilstaande aarde.

Kunstenaar Anish Kapoor (Mumbai, 1954) hing in deze kloostergang een enorme cirkelvormige holle spiegel aan de wand. Het oppervlak bestaat uit duizenden driehoekige stukjes. Er is dus niet één spiegel er zijn er ontelbaar veel.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 Wat doet de spiegel van Anish Kapoor met de ruimte eromheen?
- 2 Het licht wordt de spiegel ingezogen en in stukjes teruggekaatst. Wat voor effect heeft dat?
- 3 De spiegel van Anish Kapoor lijkt wel op het heelal. Met ontelbare zonnen en manen. Wat zouden de monniken daarvan hebben gevonden?
- 4 Als je dichterbij komt zie je jezelf in de spiegel. Wat is het verschil met je normale spiegelbeeld?
- 5 Het beeld dat je van normaal van jezelf zou zien wordt hier in duizenden stukjes opgelost. Je ziet jezelf niet één keer maar ontelbare keren. Niet iedereen zal dat hetzelfde ervaren. Hoe ervaar jij het? Plak onderstaande mogelijkheden op het digibord en turf de opbrengst. De leerlingen mogen meer mogelijkheden kiezen.
 - o ik vind het grappig
 - o ik vind het vreemd
 - o het maakt me onrustig
 - o ik heb het gevoel dat ik niet alleen ben
 - o ik krijg het gevoel dat ik niet meer weet wie de echte ik is
 - o ik voel me op mijn gemak, want ik ben alleen en heb toch heel veel gezelschap
 - o ik heb het idee dat ik in stukjes wordt verdeeld en niet meer compleet ben
 - o ik ben misschien wel veelzijdiger dan ik dacht
 - o het lijkt wel of ik oplos in de oneindige ruimte
 - o anders: ...
- 6 Je weet dat je één persoon bent doordat je jezelf voelt en ziet. Maar je bent ook een persoon omdat anderen jou zien. Ziet iedereen jou hetzelfde? Als dat niet zo is, wat betekent dat dan voor wie of wat je bent?
- 7 Als je wat meer naar rechts of links gaat staan kan het zijn dat je jezelf niet meer ziet, alsof je opgelost bent in licht en ruimte. Stel je voor dat dat echt zo zou zijn. Hoe zou je dat vinden?

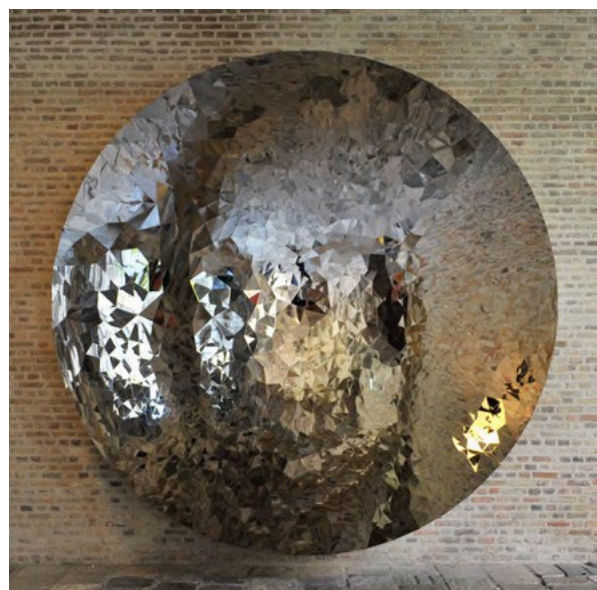
mijn interpretatie

De spiegel van Anish Kapoor heeft een imponerend formaat. Als je de Kloostergang van de Abdij binnenloopt zie

je hem al in de verte aan de wand hangen. Ik wordt er naartoe getrokken. Halverwege de gang zie ik een verbrokkeld beeld, in wit, grijs, zwart en zilver. Het beeld wordt fijner als ik dichterbij kom. De spiegel is zo groot dat ik er bijna wordt door omgeven. Op een bepaald moment zie ik een deel van mezelf, ontelbare malen weerspiegeld. Ik word in fragmenten verdeeld, net als de ruimte om me heen. Het lijkt alsof alles in beweging is. Uit de verte kreeg ik al het idee dat ik keek naar het heelal, met de Melkweg, zwarte gaten en flonkerende sterren. Van dichtbij wordt die associatie nog sterker. De realiteit waar ik deel van uitmaakt lost op in een beweeglijk universum. Ik realiseer me dat ik en alle andere mensen gemaakt zijn van sterrenstof. De elementen in mijn lichaam zijn dezelfde als die je in de sterren vindt.

Aan de ene kant is het beangstigend te beseffen dat ik zo klein ben en zo tijdelijk, vergeleken met de oneindigheid van de ruimte. Aan de andere kant is het ook wonderlijk dat ik er gewoon ben. Ik moet mijn tijdelijkheid accepteren en ook dat ik maar een minimaal stukje ben van dat grotere geheel. Juist in die Kloostergang waar ooit de monniken liepen te bidden, vervuld van het idee dat er een aarde, een zon, een maan en een paar planeten waren. Dat alles zijn plaats en zijn tijd kende. Dat er een Schepper was die alles in de gaten hield. Dat je na jouw dood – als je goed had geleefd – eeuwig in een hemel kon leven. Ik vind dat mooie ideeën, ze geven zekerheid. Maar ik denk dat het anders ligt en dat ik mijn angst voor de tijdelijkheid van mijn leven moet overwinnen en er hier iets moois van moet proberen te maken.

Er zijn nog twee aspecten van dit werk die me opvallen. Ik zie fragmenten van mezelf en besef dat het beeld dat ik van mezelf heb en dat anderen van mij hebben maar een stukje is van wie ik ben. Dat ik noch mezelf noch de werkelijkheid geheel zal kennen. Alleen al omdat alles altijd in beweging is en voortdurend verandert.

Kianoosh Gerami (Cairo, 1981) plaatste twee meer dan reusachtige handen op het Abdijplein. De armen die erbij horen en het lijf zijn niet te zien. Hij legde er een grote klok bij. De boodschap is duidelijk: 'Help!'. Maar wie vraagt er om hulp? Wie is er bang? En waarom?

De blauwe bekleding van de handen vertelt daarover. Ze zijn bekleed met vispluis: kunststofdraadjes die aan visnetten worden vastgemaakt om ze te beschermen bij het slepen over de zeebodem. Elk jaar komt er zo'n 65.000 kilo terecht in de zee voor de kust van Nederland en België. Een deel spoelt aan op het strand. Vrijwilligers verzamelen de vispluis voor Kianoosh Gerami, het materiaal dat hij voor deze beelden gebruikte.

vragen bij een klassengesprek of rondleiding

- 1 De handen zijn een noodkreet. Wat doet de klok bij de handen?
- 2 Waarom heeft Kianoosh Gerami de handen en de klok zo groot gemaakt?
- 3 Wie vraagt er om hulp? En wat heeft de kleur blauw daarmee te maken?
- 4 Biopluis kan kunststof vispluis vervangen. Maar biopluis wordt nauwelijks gebruikt. Hoe zou dat komen? Wat is daaraan te doen?
- 5 Wat is het gevolg van die 65.000 kilo kunststof in de Noordzee?
- 6 Ken je nog andere voorbeelden van kunststof in de zee? En wat wordt daaraan gedaan?
- 7 Wat vind je van de manier waarop Kianoosh Gerami het probleem van vispluis aan de orde heeft gesteld?
- 8 Wat heeft dat probleem met vrijwaring van angst te maken?

mijn interpretatie

Kianoosh Gerami stelt op een aansprekende manier een aspect van de vervuiling van de zee aan de orde. Hij geeft het water en de waterwezens letterlijk handen om zich te roeren over het ondoordachte gebruik van kunststof in de visserij. In zijn beeld laat hij hen de angst uitdrukken voor de bedreiging door menselijk gedrag. Dat hij het materiaal gebruikt dat zou moeten worden uitgebannen versterkt de zeggingskracht van zijn beeld. Sterk is ook dat de vispluis de kleur van de zee heeft. Een mooi aspect is verder de samenwerking met de vrijwilligers die de vispluis verzamelen. De noodklok ligt klaar, maar wie gaat hem luiden?

